

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Возович Антоніни Анатоліївни
«Психологічні особливості формування
правосвідомості студентів коледжів»,
представлену на здобуття наукового ступеню
кандидата психологічних наук за спеціальністю
19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Проблематика дисертаційного дослідження Возович А.А. з теми «Психологічні особливості формування правосвідомості студентів коледжів» є цілком актуальну, що зумовлено, по-перше, суспільними трансформаціями та значним впливом останніх на формування світоглядних позицій молодих громадян України; по-друге, недостатнім рівнем розробки у вітчизняній науці питань правовідносин, правової культури і, зокрема, – правосвідомості, саме у вітчизняній психологічної науці, попри те, що ця проблематика досить активно розвивається в руслі правничих наук.

Визначення об'єкта, предмета та мети дослідження свідчать про належний рівень наукової підготовки дисерантки. Завдання дослідження цілком відповідають визначеній проблематиці. Вибір застосованих методів дослідження забезпечує досягнення сформульованої мети і реалізацію поставлених завдань.

Наукова новизна дослідження є беззаперечною, оскільки на даний час немає грунтовних наукових розробок проблеми формування правової свідомості юнацтва. Положення дисертаційної роботи, що містять наукову новизну, можуть послужити для подальших емпіричних досліджень у цій галузі педагогічної та вікової психології.

Стратегічна мета дослідження має високий ступінь новизни, тому що ця мета збігається з однією із магістральних цілей психологічної науки, що заявила про себе у другій половині ХХ ст. – ціллю формування людської свідомості задля гармонізації суспільного життя.

Основний зміст першого розділу «**Теоретичні підходи до розкриття змісту правосвідомості в ранньому юнацькому віці**» заслуговує на позитивну оцінку,

оскільки містить досить ґрунтовний аналіз специфіки буденної правової свідомості. Так, теоретичне узагальнення досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених та науковців показало, що правосвідомість є сукупністю таких психологічних компонентів: правове настановлення, ціннісні орієнтації, переконання, цілі, мотиви, ідеї та образи права, правові приписи та правовий ідеал, та громадська думка про право тощо. Розглянуто існуюче на сьогодні велике різноманіття функцій буденної правосвідомості. За результатами проведеного дисеранткою аналізу було укладено й описано «Модель правової свідомості осіб раннього юнацького віку».

Неабиякий науковий інтерес становить запропонований автором категоріальний апарат для дослідження правової свідомості молоді. Текст дисертації дозволяє оцінити поняттєвий апарат дослідження як цілком продуманий та обґрутований.

У другому розділі дисертації **«Емпіричне дослідження змісту правосвідомості студентів коледжів»** розглянуто методологічні принципи психосемантичного аналізу буденної правосвідомості, описано методику, процедуру та результати емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення змістової структури правосвідомості студентів, обґрунтовано застосування обраного інструментарію, вирішено питання валідності застосованих методик, охарактеризовано вибірку дослідження.

Вважаємо за доцільне наголосити на значущості авторської позиції стосовно аналізу правосвідомості на трьох рівнях: перцептивному, емоційно-оцінковому та когнітивному, що знайшло переконливе емпіричне підтвердження. В результаті проведення емпіричного дослідження було отримано переконливі аргументи щодо базової правової вихованості та правослухняності молоді; щодо зневіреності в існуванні справедливості та в реалізації правових норм; щодо невираженості нормативної мотивації та низької соціально-правової активності; щодо несхильності до девіантної поведінки, ураховуючи те, що правова культура ще не є сформованою.

Науковий інтерес викликає третій розділ дисертації **«Експериментальні засади формування системи значень у правосвідомості студентів коледжів»**. У

ньому досліджено конкретні практики формування правосвідомості з огляду на традицію правового виховання молоді в Україні. На підставі структури й змісту буденної правової свідомості осіб раннього юнацького віку, а також концептуальної схеми впливу психосемантичного змісту правосвідомості на правову поведінку було розроблено «Програму формування психосемантичного змісту правосвідомості студентів коледжів». Обґрунтовано методологічний базис програми: розкрито наукові принципи її реалізації – загальні та організаційно-функціональні. До загальних належать: принципи об'єктивності, локальності, конкретності, науковості та законності. Організаційно-функціональні об'єднують в своєму змісті такі принципи: раціональної організації, зворотного зв'язку та персоніфікованості.

Статистично доведено ефективність впровадження «Програми формування психосемантичного змісту правосвідомості студентів коледжів», її здатність сформувати нову якість змісту буденної правосвідомості колежан. У студентів-учасників експериментальної групи спостерігалися різноманітні позитивні зміни: подолання негативних когнітивних правових настановень, зменшення схильності до подолання норм та правил, схильність до агресії та насилля, до делінквентної, саморуйнівної, самоушкоджувальної та адиктивної поведінки.

На наш погляд, ця програма може бути корисною як у психологічній, так і в освітній практиці, зокрема при викладанні курсів із соціальної, вікової та юридичної психології.

Висновки дисертації підтверджують достатній рівень реалізації завдань дослідження.

Таким чином, дисертацію присвячено актуальній проблемі вивчення правосвідомості в юнацькому віці, вона має теоретичну і практичну значущість та новизну і тому заслуговує на загальну позитивну оцінку. Поряд із тим, вважаємо за необхідне зробити певні зауваження:

1. Описуючи формувальний вплив запровадження «Програми формування правосвідомості студентів коледжів», бажано було би більш детально окреслити психологічні механізми функціонування правової свідомості, які зумовлюють

особливості перетворення смислу правової інформації на особистісні смисли (і в цьому плані слід було би звернутися до теорії Д.О.Леонтьєва), які й входять до структури правової особистості.

2. В тексті дисертації бажано було би чіткіше представити зв'язки та зазначити можливу супідрядність між окремими поняттями. Зокрема, залишається не до кінця зрозумілим, як співвідносяться між собою поняття «буденна правова свідомість», «правова компетентність», «правова поведінка особистості». Також бажано було би отримати емпіричні результати за даними категоріями у студентів коледжів.

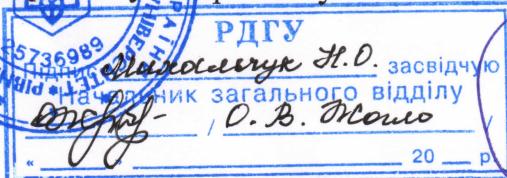
3. В зв'язку з останнім виникає третє зауваження, а саме варто було би пояснити специфіку формувального експерименту саме в контексті формування правової свідомості, на розвиток яких саме складових правосвідомості він був спрямованим.

4. Останнє наше зауваження стосується способу візуальної презентації даних. Вважаємо за недоцільне одночасне використання цифрового та графічного представлення даних (наприклад, рис. 2.1–2.4 дисертації), що виглядає як зайве дублювання вже наданої інформації.

В цілому, не зважаючи на висловлені зауваження, дисертація є завершеним, логічно побудованим, самостійним дослідженням, що має досить актуальній характер. Зміст автoreферату та наукові публікації відповідають змісту основних положень дисертації.

Все вищевказане дає підстави зробити висновок, що дисертація «Психологічні особливості формування правосвідомості студентів коледжів» задовольняє вимогам ДАК України щодо кандидатських дисертацій, а її автор Возович Антоніна Анатоліївна заслуговує на присвоєння наукового ступеню кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
практики англійської мови
Рівненського державного
гуманітарного університету

Н.О.Михальчук